

ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У статті розкрито проблеми житлово-комунального господарства України та визначено перспективи інвестиційно-інноваційної моделі його розвитку. Розглянуто основні причини та фактори, що негативно впливають на фінансовий стан підприємств житлово-комунального господарства, обґрунтовано позиції процесу реформування вітчизняного житлово-комунального господарства.

The article deals with the problem of housing and communal services of Ukraine in market conditions, defines term investment and innovative model of development. The main reasons and factors that adversely affect the financial condition of housing and communal services are considered, consistent views of the reform process of the domestic housing and communal services are grounded.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підприємства житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ), діяльність яких спрямована на задоволення першочергових потреб населення і створення необхідних умов для функціонування всіх галузей національного господарства, є невід’ємною частиною сфери життєзабезпечення міст України, що обумовлює гостроту та актуальність проблематики розвитку ЖКГ у ринкових умовах господарювання, важливість невідкладного вирішення пов’язаних з цим економічних і соціальних питань, першочергову необхідність всебічного наукового дослідження як загальних теоретичних аспектів функціонування комунальних підприємств, економіко-правових засад управління ними, так і проблем інвестиційно-інноваційної моделі їх розвитку.

Завдання формування інноваційної моделі розвитку і побудови передумов європейської інтеграції України потребують суттєвої активізації цілеспрямованої економічної політики держави. Йдеться, по суті, про новий етап економічних реформ, який має сформувати механізми та інструменти економічної політики, що дозволять реалізувати нагромаджений потенціал інституційних змін, спрямувати на ці завдання технічні, фінансові, кадрові, організаційні ресурси, набуті протягом періоду економічного зростання. Реалізація стратегічного курсу на досягнення в Україні європейських стандартів життя вимагає радикального підвищення ефективності інноваційного розвитку. Досить тривалий час політичне декларування інноваційних пріоритетів не викликало належної зворотньої реакції з боку суб’єктів реальної економіки, що, зрештою, призводило до недовіри відповідної державної політики. У цьому контексті слід зауважити, що навіть найдосконаліші засоби державної підтримки інноваційної діяльності виявлятимуть свою неефективність у разі збереження в країні макроекономічного середовища, несприятливого для розвитку і поширення інновацій. Причиною зазначених негативних тенденцій є те, що переважна більшість суб’єктів господарювання в Україні не схильна розглядати інноваційну діяльність як основний засіб здобуття конкурентних переваг у сучасній конкурентній економіці.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питанням інноваційної політики в житлово-комунальній сфері та створення привабливого для залучення інновацій інвестиційного клімату в галузі присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як: Б. В. Буркинський, Б. М. Данилишин, Є. Б. Добровець, В. І. Захарченко, І. Н. Звягін, Ю. Н. Казанов, Ю. В. Колесник, О. О. Костусев, Н. І. Кротова, В. П. Николаєв, В. Д. Новосільський, А. І. Озорніков, Г. Ю. Перерва, М. І. Поровський, Б. С. Стогній,

В. Є. Таран, Л. Н. Чернишов, А. Р. Щокін та інших. Але на сьогодні, на думку автора статті, не до кінця розкритими залишаються питання про причини труднощів у реалізації інноваційних процесів, а також питання вироблення комплексу заходів для подальшої успішної реалізації даних процесів у сучасних економічних реаліях, що створює відповідний сегмент для подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств ЖКГ на тлі сучасних економічних перетворень та створення відповідних умов щодо його фінансового забезпечення досі не набуло належного дослідження. Вирішення цього питання потребує перегляду існуючого відношення до проблеми шляхом визначення основних чинників, що негативно впливають на фінансовий стан підприємств галузі та втілення енерго- та ресурсозберігаючих технологій, а також використання сучасних методів фінансування інновацій.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розкритті проблем житлово-комунального господарства України у ринкових умовах господарювання та визначення перспективи інвестиційно-інноваційної моделі його розвитку. Для досягнення мети було розглянуто основні причини збитковості роботи підприємств житлово-комунального господарства України, розкрито фактори, що негативно впливають на їхній фінансовий стан, обґрунтовано позиції процесу реформування вітчизняного житлово-комунального господарства у напрямку інвестиційно-інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан розвитку житлово-комунального господарства в Україні характеризується низкою негативних факторів: кризовий стан інфраструктури (загрозлива зношеність водопостачальних, теплових, каналізаційних мереж, житлового фонду, рухомого складу транспортних підприємств); зростання тарифів на житлово-комунальні послуги, що не відповідає економічно обґрунтованому рівню та характеризується низькою якістю наданих послуг; відсутність конкурентного середовища у сфері житлово-комунального господарства; недосконалість механізму формування цін і тарифів на продукцію та послуги комунальних підприємств та ін.

Недофінансування експлуатаційної діяльності підприємств житлово-комунального господарства не тільки не дає можливості впроваджувати новітні ресурсозберігаючі технології та обладнання, а й взагалі забезпечувати функціонування підприємств на існуючому рівні.

Дві третини основних засобів вичерпали термін експлуатації, втрати теплової енергії та питної води в зовнішніх мережах становлять 30–60%, втрати теплової енергії в житловому фонді перевищують 30%. Питомі витрати енергоресурсів у 2,1–2,7 рази вище, ніж у країнах Європейського союзу, кількість аварій за останні роки збільшилась майже у 5 разів [1]. Внаслідок чого росте собівартість послуг та погіршується їх рівень і якість.

Основні причини збиткової роботи ЖКГ наступні:

- 1) значна різниця між тарифами та фактичними витратами підприємств. В середньому по Україні діючі тарифи покривають витрати постачальників житлово-комунальних послуг на 77–91%;
- 2) зростання собівартості послуг внаслідок старіння основних фондів, збільшення технологічних втрат у мережах. У більшості регіонів втрати води досягають 30–60% обсягів, поданих у мережу. Знос основних засобів у ЖКГ в 1,5–2 рази більший, ніж в економіці загалом. Третина водопровідних, каналізаційних та теплових мереж в аварійному стані. Більше 70% рухомого складу міського електротранспорту відпрацювало амортизаційний термін;
- 3) деформована тарифна політика. Мають місце численні факти завищення норм споживання та витрат, порушення у формуванні тарифів, великі технологічні втрати;
- 4) житлово-комунальні підприємства не зацікавлені у зниженні витрат матеріально-технічних ресурсів і підвищенні ефективності надання послуг населенню.

Витрати енергоресурсів на одиницю виробленої продукції та наданих комунальних послуг в 2–3 рази перевищують західноєвропейський рівень, споживання води на одного жителя – у 1,5–2 рази, чисельність працівників ЖКГ в розрахунку на 1000 мешканців – у 1,5–2 рази вище, ніж у країнах Європейського союзу.

Є ще ряд факторів, що негативно впливають на фінансовий стан підприємств житлово-комунального господарства.

Але незважаючи на негативні тенденції, що існують у комунальному господарстві й зараз, відмежовуватися від можливого впровадження новітніх підходів не слід, оскільки погані економічні показники ще не означають повної відсутності інноваційного потенціалу. Крім того, не слід забувати і про ту роль, яку відіграє комунальний сектор у житті людей та що впровадження нових підходів здатне давати ефект не лише у вигляді прибутків.

Вважається, що на сучасному етапі для комунального господарства є притаманною така риса – відсутність інвестиційної привабливості на фоні нерозкритого інвестиційно-інноваційного потенціалу. З нашої точки зору невід'ємним елементом, який сприяє забезпеченню притоку інвестицій у комунальне господарство, є розробка стратегій як на рівні підприємства, так і на рівні населеного пункту та регіону.

Відповідно до чинного законодавства «інноваційна діяльність – це діяльність, яка спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досягнень і розробок та обумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг» [2]. Тому, перехід до інноваційного типу розвитку житлово-комунального господарства повинен включати використання результатів науково-технічних досягнень, спрямованих на задоволення потреб населення, тільки у такому випадку можна буде досягти підвищення конкурентоспроможності послуг, які надаються галуззю.

Підприємства, що надають послуги у житлово-комунальній сфері, є інвестиційно-непривабливими у зв'язку з високою питомою вагою дебіторської заборгованості за послуги, що надають, а також у зв'язку із відсутністю коштів для переходу на інтенсивний шлях розвитку галузі. Таким чином, технічне переоснащення підприємств сфери ЖКГ відбувається повільними темпами, що відповідно до світових темпів розвитку науково-технічного прогресу є неприпустимим, у результаті цього неможливою стає практична реалізація інновацій у ЖКГ [3, с.155].

У період економічної кризи в країні інноваційна діяльність у всіх галузях економіки, виявилася в стані крайнього занепаду. Це обумовлено, головним чином, дефіцитом фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність, а також перевагами екстенсивного типу розвитку галузі. Тому, досягти конкурентних переваг у ЖКГ можна завдяки використанню принципово нових підходів до формування економічної політики, технічному переоснащенню житлово-комунального господарства, скороченню питомих показників використання енергетичних і матеріальних ресурсів, пов'язаних з виробництвом житлово-комунальних послуг.

Процес реформування житлово-комунального господарства свого часу пережили всі розвинуті країни світу. Шукаючи виходи зі складної ситуації, уряди цих держав проводили політику, що мала забезпечити державну підтримку підприємств житлово-комунальної сфери і, водночас, сприяла якомога широкому залученню приватного сектора до надання послуг, в результаті чого виникло і набуло розвитку конкурентне середовище. Як наслідок підвищилася ефективність надання житлово-комунальних послуг і знизилася їх вартість.

В умовах сьогодення в Україні близько 25% всіх енергетичних ресурсів, що споживаються, використовуються в житлово-комунальному господарстві. Це єдина група споживачів, яка не зменшила загальних обсягів енергоспоживання за останні п'ять років. Так, на одного мешканця, як приклад, в існуючих будівлях з централізованим тепlopостачанням, в перерахунку на 1м² площі, на території України витрачається 1,4 т у. п. за рік, що в 1,5 рази більше, ніж у США і в 2,5–3 рази більше, ніж у Швеції.

Сьогодні на підприємствах теплопостачання всіх форм власності та відомчого підпорядкування експлуатується більше 27 тисяч котелень, технічний стан обладнання яких переважно є незадовільним. Втрати теплової енергії за рік складають більше 13 млн. Гкал. Це 12% від обсягів відпущеної теплової енергії, на які марно витрачено 2,5 млрд. куб. м природного газу [1].

Аналіз втрат теплової енергії і природного газу, що використовується на виробництво витраченої теплової енергії в комунальній теплоенергетиці у схемах централізованого теплопостачання, свідчить про те, що втрати при виробництві (на котельнях) сягають до 22%, при транспортуванні теплової енергії – до 25%, але найбільші перевитрати природного газу припадають на теплову енергію витрачену у споживача – до 30%.

Аналіз технічних можливостей, досягнень науки і техніки свідчить про потенціал зменшення втрат газу при виробництві, транспортуванні та постачанні теплової енергії у середньому по країні на 22%. І тут не варто забувати про такий важливий напрям, як когенерація.

Важливим питанням є забезпечення новим енергозберігаючим теплотехнічним устаткуванням та іншим обладнанням вітчизняного виробництва галузей економіки, в тому числі і підприємств житлово-комунального господарства. З цією метою слід використати науково-дослідний та виробничий потенціал галузей машинобудування, який має великий досвід розроблення та виготовлення нових моделей енергетичного обладнання. Підприємства машинобудування, такі як ДП НВКГ «Зоря»-«Машпроект», ПАТ «Турбоатом», ПАТ «Первомайскдизельмаш» тощо, виготовляють когенераційні установки, парогенератори, малопотужні котли, мінікотельні. Тому Міністерству разом з виробниками і фінансовим банком слід розробити фінансову схему поставки когенераційного обладнання на підприємства ЖКГ на лізингових умовах.

Головне завдання підгалузі можна окреслити двома напрямками – надання якісних послуг споживачам та впровадження заходів з енергозбереження. А виконання цього завдання можливе лише через реформування галузі.

Тому пріоритетним напрямком на державному рівні повинно бути нормативно-правове забезпечення реформування підприємств, їх взаємовідносин із суміжниками, органами місцевого самоврядування і споживачами. Головні з них – опрацювання умов передачі в управління, оренду, концесію цілісних майнових комплексів теплопостачання, корпоратизація теплопостачальних підприємств, залучення приватного капіталу, стимулювання впровадження заходів з енергозбереження.

Завдання на місцевому рівні – розроблення схем теплопостачання населених пунктів, впровадження заходів щодо підвищення рівня ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів таких як, заміна або реконструкція, з використанням утилізаторів теплоти димових газів котлів та новітніх пальників, малоефективних котлів з коефіцієнтом корисної дії нижче 80% з метою підвищення коефіцієнта корисної дії до рівня не нижче ніж 92%, зниження втрат у магістральних та розподільчих теплових мережах методом впровадження сучасних видів теплоізоляції, застосування попередньо ізольованих труб при проведенні заміни та ремонту трубопроводів.

Саме реалізація зазначених завдань дозволить створити належні умови для покращення якості послуг, які надаються споживачам, створити конкурентне середовище на ринку послуг з теплопостачання, підвищити інвестиційну привабливість підгалузі, зменшити втрати тепла та витрати енергоносіїв. Однак, починати необхідно з розроблення оптимізованих схем теплопостачання населених пунктів, які є підґрунтям для подальшого створення регіональних програм модернізації комунальної теплоенергетики та визначення пріоритетності спрямування інвестицій.

Системи централізованого водопостачання та водовідведення, збудовані десятки років тому, характеризуються високою енергозатратністю, значними втратами води, моральною та фізичною зношеністю. Знос основних фондів у підгалузі сягає 60,8%. Четверта частина

водопровідних очисних споруд і кожна п'ята насосна станція відпрацювали нормативний термін амортизації. Фактично амортизовано і потребує заміни 40% насосних агрегатів.

Із загальної протяжності 33,3% водопровідно-каналізаційних мереж знаходяться в аварійному стані і потребують заміни. Це призводить до значного росту аварій, кількість яких досягла 250 аварій на рік на 100 км трубопроводів, що у 20 разів перевищує відповідний показник у країнах Західної Європи. Через значну зношеність основних фондів, обладнання, роботу насосних станцій в неоптимальному режимі, нераціональні витрати та втрати питної води у порівнянні з 2005 роком збільшились на 30,8 млн. куб. м, непродуктивні витрати електроенергії складають 25 відсотків [1].

У сучасних умовах питомі витрати матеріальних та енергетичних ресурсів у водопровідно-каналізаційному господарстві в 2–3 рази перевищують аналогічні показники розвинутих країн світу. Стрімке зростання вартості енергоносіїв гостро ставить проблему раціонального та ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів.

Головне завдання підгалузі полягає у проведенні ефективної енергозберігаючої політики – це широкомасштабне технічне переоснащення на основі обліку, впровадження новітніх енергозберігаючих технологій з одночасним залученням усіх можливих інвестицій.

Зусилля органів місцевої виконавчої влади, обласних і міських комунальних підприємств мають бути спрямовані на поліпшення технічного стану водопровідно-каналізаційних систем, забезпечення їх надійної та ефективної роботи, зменшення ресурсоспоживання, непродуктивних витоків, зменшення норми водоспоживання до санітарних вимог, що дозволить зменшити навантаження на очисні споруди водопостачання та каналізації.

Для вирішення цього питання необхідно:

1. На рівні підприємств водопровідно-каналізаційного господарства забезпечити: розробку і впровадження стратегічних планів розвитку підприємств водопровідно-каналізаційного господарства; проведення енергетичного аудиту систем водопостачання та водовідведення; запровадження обов'язкового технологічного обліку води на всіх ділянках подачі води: добування, транспортування та реалізації споживачам; здійснення технічного переоснащення на основі широкого застосування вітчизняних і зарубіжних науково-технічних досягнень, удосконалення режимів роботи насосів, регулювання тиску в мережах та на вводах в будинки, санації водонапірних мереж.
2. На місцевому рівні: забезпечити коригування місцевих програм енергозбереження, вжити дієвих заходів щодо розширення мережі сервісних центрів з технічного обслуговування та перевірки засобів обліку води; створити належні умови для залучення інвестицій в розвиток, реконструкцію та технічне переоснащення систем водопостачання та водовідведення; забезпечити розроблення та встановлення економічно та технічно обґрунтованих нормативів використання води на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства з визначенням норм втрат та не облікованих витрат з систем подачі і розподілу питної води.

Не краще становище склалося і в житловому секторі. Це викликано багатьма причинами:

- житлові будинки в країні, як і в інших країнах СНД, проектувались і будувались, без передбачення заходів з мінімізації енерговитрат на період їх експлуатації;
- житлові квартали проектувались без урахування їх енергоефективності, і на сьогоднішній день ми маємо дуже великі втрати (до 30%) теплової енергії в теплових мережах; системи опалення не дозволяють забезпечити гнучку систему регулювання і обліку спожитої теплової енергії, гарячої та холодної води;
- для енергозабезпечення майже не використовуються альтернативні джерела енергії;
- до цього часу не забезпечено повного державного контролю і системи державного регулювання споживання енергоресурсів тощо.

Найвний житловий фонд України налічує понад 1 млрд. м². Частина його, близько 5 млн. м² (0,5%) перебуває у аварійному стані.

Необхідно сказати, що в багатьох європейських країнах вже понад 20 років проводиться поетапна робота з теплової санації житлових будинків. Унаслідок чого, в цих країнах витрати пального на опалення будинків скоротилося на 40–50%, постійно зростає комфортність житла.

Комплекс заходів з підвищення теплової ефективності житлових будинків (особливо перших масових серій) дозволить знизити на 40% тепловитрати. Так, зокрема, улаштування мансардного поверху дозволить скоротити витрати коштів на утеплення будинків на 15%. Забезпеченість житлових будинків системами автоматизованого регулювання і приладами комерційного обліку тепла суттєво позначиться на економії теплових ресурсів міст.

З огляду на викладене, виникла необхідність розроблення нормативно-правових актів, які регулюють питання впровадження енергозберігаючих технологій, конструкцій, матеріалів, інженерного обладнання тощо в житловій сфері.

Близько 30 відсотків загально-експлуатаційних витрат на здійснення пасажироперевезень міським електротранспортом припадає на електроенергію. Тому від вирішення питання нормування витрат електроенергії та впровадження заходів з її економії в умовах постійного зростання тарифів на електроенергію залежить економічний стан підприємств міського електротранспорту та подальші перспективи їх розвитку.

Органам місцевого самоврядування міст, де функціонує міський електротранспорт, слід: проводити оновлення інвентарного парку рухомого складу шляхом закупівлі насамперед трамвайних вагонів і тролейбусів з імпульсною системою керування тяговими електродвигунами; надати сприяння у модернізації існуючого парку трамваїв і тролейбусів із використанням енергозберігаючого обладнання.

Найбільш раціональним напрямком підвищення ефективності функціонування міського пасажирського транспорту у містах є використання інноваційних стратегій розвитку як одного з радикальних методів досягнення цілей в умовах високого рівня невизначеності очікуваних результатів та ризиків, пов'язаних з інноваційною діяльністю. Вихідною передумовою при розробці інноваційних стратегій розвитку міського пасажирського транспорту є розгляд концепції соціально-етичного маркетингу міських пасажирських перевезень, згідно з якою при дослідженні і вдосконаленні системи пасажирських перевезень необхідно враховувати інтереси трьох сторін: суспільства в цілому (або громади міста) – інтересами цієї сторони є екологічний стан міста, обмежене забруднення довкілля, зменшення кількості транспортних засобів на дорогах; інтереси пасажирів – це в першу чергу комфорт перевезень, нижча вартість поїздок, мінімум часу на пересування і інтереси транспортних підприємств або перевізників (мінімізація витрат, вищий прибуток).

На основі аналізу досвіду зарубіжних країн та проблем розвитку пасажирського транспорту в містах України пропонуються такі інноваційні стратегії:

- вдосконалення маршрутної мережі на основі існуючої мережі електротранспорту;
- оптимізація структури автомобільних транспортних засобів, що застосовуються для міських пасажирських перевезень;
- підвищення ефективності управління перевезеннями на основі використання сучасних навігаційних систем;
- розробка і впровадження технічних і технологічних засобів із впровадження єдиного електронного квитка [4, с.181].

Безперечно, збільшення обсягів використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії у комунальному господарстві та побуті є одним з перспективних шляхів вирішення питань сталого енергозабезпечення України та поліпшення екологічного середовища.

Україна володіє значним загальним потенціалом нетрадиційних і поновлювальних джерел енергії, а її доцільно-економічний потенціал складає 80–100 млн. т у.п. на рік. За основними видами можливого використання він розподіляється таким чином: вітроенергетика – 31,4%, мала гідроенергетика – 2,9%, сонячна енергетика – 6,3%, біоенергетика – 27,1%, штучні горючі гази та метан вугільних родовищ – близько 16,9%. Інші напрямки використання альтернативних джерел енергії: геотермальна енергетика, теплонасосні установки, спирти, ріпакова олія, водопаливні емульсії, техногенні родовища, гумові відходи тощо – близько 15,4%.

Нетрадиційні і поновлювані джерела енергії є практично невичерпними. Їх потенціал майже незмінний в часі, вони не потребують спеціального видобутку і транспортування, також практично не забруднюють навколишнє середовище. Тому, незважаючи на окремі коливання показників використання нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії за видами, загальні результати протягом останніх років свідчать про тенденцію до збільшення використання нетрадиційної енергетики й альтернативного палива і зростання обсягів заміщення традиційного палива в галузях економіки України. Тому сьогодні необхідно докласти максимум зусиль, щоб у найближчому майбутньому змінити ситуацію на протилежну, у якій ми будемо наводити одиничні негативні приклади щодо невикористання альтернативних джерел енергії.

Виходячи з критичного стану обладнання та устаткування підприємств комунальної енергетики необхідно у повній мірі скористатися також можливістю реалізації Кіотського протоколу. Ефективно використовуючи механізми проектів спільного впровадження в рамках Кіотського протоколу, Україна має можливість додатково залучити зовнішнє фінансування в достатньо великому обсязі для розвитку та технологічного переоснащення галузей вітчизняної економіки, суттєвого покращення екологічної ситуації.

З іншого боку, на шляху реалізації інноваційних проектів виникає багато перепон і труднощів. По-перше, енергогенеруючі й енергопостачальні організації не зацікавлені в економії природних ресурсів. Одна лише установка приладів обліку й регулювання енергоспоживання обернеться для таких організацій падінням обсягів реалізації, тобто прибутку й виручки. Поряд із цим висвітиться явно марнотратна енергополітика комунальних підприємств із величезними масштабами енерговитрат [5, с.105].

По-друге, вкрай слабка інвестиційна база не дозволяє повною мірою реалізувати енергоефективну політику. Для вітчизняних інвесторів житлово-комунальне господарство вважається інвестиційно не привабливим сектором економіки, а іноземних інвесторів стримують економічна нестабільність, протиріччя державного, регіонального й місцевого законодавства. У даній ситуації «...закордонні інвестори прагнуть суверенних гарантій від держави щодо повернення коштів, отриманих за рахунок економії енергоресурсів. Але під кожний проект їх звичайно одержати неможливо» [6, с.40].

По-третє, сьогодні держава не має у своєму розпорядженні необхідний обсяг коштів для реалізації інноваційних заходів, а фінансово-економічні структури, готові інвестувати кошти в такі заходи (знаючи, що строк окупності може розтягтися на 7–10 років) – знайти дуже важко.

Отже, велике значення набуває розробка економічної моделі, що створює умови для активної інноваційної й інвестиційної діяльності в житлово-комунальному господарстві, а також розробка відповідного нормативно-правового поля її реалізації.

Модернізація (реконструкція) житлово-комунального комплексу вимагає величезних капітальних витрат зі строком окупності в 7–10 років, але потенційний ефект є істотним. Наприклад, річна величина витрат енергоресурсів, як очікується, знизиться на 20–30%. За оцінками фахівців, зниження витрат води й тепла в мережах під час подачі споживачам хоча б на 10% від загального обсягу послуг теплопостачання, водопостачання й водовідведення заощадять для підприємств приблизно 500 млн. грн. виробничих витрат щорічно [7, с.75].

Інновації в ЖКГ є універсальним інструментом інтенсивного розвитку галузі. Складність розвитку інноваційних процесів укладається тим, що інновації вимагають значних обсягів фінансування, а тому актуальним завданням є визначення механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку в умовах перехідного періоду, на тлі виділення інвестиційно-привабливих галузей.

Інноваційна модель розвитку житлово-комунального господарства потребує стійких джерел фінансування. У якості таких можуть виступати:

- створення цільових фондів енергозбереження на підприємствах за рахунок спрямування до них частини коштів, отриманих від інноваційних розробок, економії паливно-енергетичних ресурсів [8, с.23];
- запровадження матеріального стимулювання колективів підприємств за економію паливно-енергетичних ресурсів;
- введення механізмів залучення й повернення інвестицій, які базуються на процедурі нагромадження коштів, отриманих шляхом реалізації заходів енергозбереження й подальшого їх використання на впровадження енергозберігаючих проєктів. Через крайню обмеженість коштів місцевого бюджету й організацій житлово-комунального сектору реальним джерелом фінансування інноваційних програм виступає саме залучення позикових коштів приватних інвесторів на довгостроковій основі [6, с.40];
- створення в містах комунальних спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ, комунальних фондів кредитування інноваційного розвитку підприємств;
- використання альтернативних механізмів фінансування довгострокових інноваційних проєктів за рахунок випуску муніципальних облігацій, використання фінансового лізингу [6, с.40].

Таким чином, житлово-комунальне господарство, фінансування якого протягом багатьох років відбувається за залишковим принципом, при відсутності впровадження інновацій, є тим сектором економіки, де, при чітко спланованій інноваційній стратегії створення сприятливих умов залучення капіталу, віддачу від вкладених фінансових коштів можна було б досягти в повному обсязі. Тому, стимулом для переходу до інноваційного типу розвитку ЖКГ, у першу чергу, є невисокий рівень розвитку галузі, причому, розробка інноваційної стратегії розвитку ЖКГ, є тим невід'ємним елементом, завдяки якому можна було б забезпечити приплив інвестицій у дану галузь.

Тому, для вирішення цих проблем в якості перспективного інструменту успішного соціально-економічного розвитку регіону, міста, населеного пункту має стати механізм державно-приватного партнерства.

Для прискорення технічного переоснащення й підвищення ресурсо- і енергоефективності житлово-комунального господарства, модернізації інфраструктури вважається необхідним застосувати державно-приватне партнерство, як потужний інструмент забезпечення ефективності функціонування підприємств галузі, підвищення якості надання послуг.

Однією з основних форм партнерства на місцевому рівні повинен стати договір соціального партнерства з метою забезпечення ефективності співпраці органів влади, органів місцевого самоврядування, приватного сектору для фінансування соціальних проєктів розвитку інфраструктури міста.

Пріоритетними напрямками застосування державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства є:

- у сфері теплопостачання – розробка та реалізація програм ефективного використання енергії, впровадження заходів з енергозбереження на об'єктах житлово-комунальної сфери, сучасних систем автоматизованого управління теплопостачання, підвищення енергоефективності виробництва та транспортування теплової енергії у комунальному міському господарстві;

- у сфері водопостачання та водовідведення – застосування енергозберігаючих технологій у водоканалізаційному господарстві міста, обстеження джерел нецентралізованого водопостачання, реалізація енергозберігаючих проектів, встановлення приладів обліку; розробка новітніх перспективних технологій оснащення підприємства для надання постійних та якісних послуг з водовідведення та водопостачання;
- у сфері поводження з побутовими відходами – розробка та впровадження місцевих інвестиційних програм щодо удосконалення систем роздільного збору, заготівлі та утилізації твердих побутових відходів як вторинної сировини; модернізації виробничих баз, автопарків;
- у житловій сфері – створення управляючих компаній та розвиток ОСББ, запровадження заходів термомодернізації житлових та адміністративних будівель, встановлення приладів обліку і регулювання.

Аналіз світового досвіду застосування різних способів фінансової підтримки інноваційної діяльності показав, що одним з найбільш ефективних джерел є венчурне фінансування.

За визначенням Європейської Асоціації венчурного фінансування, венчурний капітал – це акціонерний капітал, що надається професійними фірмами, які інвестують кошти в приватні підприємства, демонструють значний потенціал зростання на їх початковому етапі розвитку, у процесі розширення і трансформації, одночасно керуючи цими підприємствами.

Обсяг венчурного капіталу не такий вже й великий у порівнянні з інвестиційними коштами світової економіки, але він дуже важливий для успішного розвитку технологічно орієнтованих країн. Зарубіжний досвід свідчить про те, що інноваційна сфера, і особливо венчурний бізнес, регулюються одночасно десятками законів, однак вони мають бути стабільними та гнучкими, не суперечити один одному, сприяти розвитку венчурної діяльності і в той же час забезпечувати інноваційний розвиток економіки.

Виявлено, що венчурні ринки в Україні зовсім не орієнтовані на її соціальну інфраструктуру. Жоден з українських венчурних фондів не інвестує свої кошти у сферу ЖКГ.

Проведений аналіз потенційних венчурних інвесторів показав, що одним з найбільш зацікавлених у відновленні якості житлово-комунальних послуг суб'єктом ринку й одним з найбільш надійних позичальників є населення України. Це також один з основних споживачів житлово-комунальних послуг [9, с.27].

Вільні фінансові ресурси населення у вигляді банківських вкладів у десятки разів перевищують інноваційні потреби галузі. Крім того, виявленні тенденції домашніх господарств в Україні до заощадження й кредитування послужили підставою розглядати населення – споживачів житлово-комунальних послуг – як потенційних інвесторів інноваційної діяльності підприємств галузі.

Мова йде про стимулювання споживачів житлово-комунальних послуг до інвестування у модернізацію технологій шляхом упровадження інноваційних проектів на підприємствах ЖКГ. Мотивація забезпечуватиметься гарантією задоволення прагнень споживачів до одержання послуг вищої якості завдяки впровадженню інноваційних проектів, гарантії повернення інвестованих споживачами коштів за допомогою зарахування цих коштів як оплати за подальше користування ними, гарантії надання економічних вигід у вигляді дивідендів на вкладений капітал у випадку реалізації інноваційного проекту.

Пропонується модифікація ринку венчурного фінансування в Україні шляхом створення венчурних організацій споживачів комунальних послуг, що ґрунтуватиметься на використанні авансованих споживачами платежів за комунальні послуги як джерел венчурного капіталу.

Венчурне фінансування підприємств ЖКГ може здійснюватися за такими етапами:

- венчурне фінансування інноваційних проектів споживачами за рахунок майбутніх платежів за житлово-комунальні послуги;
- інноваційні проекти;

- подальше надання оплачених житлово-комунальних послуг;
- забезпечення заявленої якості житлово-комунальних послуг і дивідендів від надприбутків;
- реалізація інноваційних проектів;
- інновації у виробництво житлово-комунальних послуг.

Ефективність реалізації значною мірою залежатиме від механізму заохочування, який дозволить: венчурним інвесторам-споживачам одержувати житлово-комунальні послуги заявленої якості й дивіденди від надприбутків; інноваційним підприємцям – реалізовувати проекти; підприємствам ЖКГ – активізувати інноваційну діяльність.

Реалізація механізму дозволить змінити спрямованість венчурного фінансування на інноваційний розвиток підприємств ЖКГ, забезпечити фінансовими ресурсами розвиток індустрії інноваційних технологій з виробництва послуг ЖКГ і активізувати інноваційну діяльність підприємств галузі для більш якісного задоволення запитів споживачів.

Висновки і перспективи подальших розробок. У процесі проведеного дослідження розглянуто основні причини негативних показників діяльності підприємств житлово-комунального господарства України та обґрунтовано позиції процесу реформування вітчизняного житлово-комунального господарства у напрямку інвестиційно-інноваційного розвитку. Запропоновані механізми дозволять подолати дефіцит і дорожнечу інвестиційних ресурсів, хеджувати ризики, а також забезпечити стабільність й ефективність заходів, що реалізовуватимуться в рамках процесу інноваційного розвитку підприємств ЖКГ.

Дослідження проведене в статті дозволяє сформуванню ґрунтовну базу для подальших розробок в напрямку визначення засад для створення привабливого інвестиційного клімату в галузі ЖКГ, підвищення рівня конкурентоспроможності надаваних послуг в галузі.

Список використаної літератури

1. Технічне переоснащення житлово-комунального господарства, скорочення питомих показників використання енергетичних і матеріальних ресурсів, пов'язаних з виробництвом житлово-комунальних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.misto.esco.co.ua/best_practice/art50.htm.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40–IV від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Андрейченко А. В. Перспективи впровадження інноваційного підходу в житлово-комунальному господарстві / А. В. Андрейченко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – № 41(2). – С. 154–159.
4. Біліченко В. В. Інноваційні стратегії розвитку міського пасажирського транспорту у Вінниці / В. В. Біліченко, С. О. Романюк // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – № 6 (177). – Ч. 1. – С. 178–183.
5. Світлична В. Ю. Розробка основних напрямків інноваційної політики розвитку житлово-комунальних підприємств України / В. Ю. Світлична // Комунальне господарство міст. – 2010. – № 96. – С. 104–110.
6. Чернышов Л. Н. Энергоресурсосбережение в жилищно-коммунальной отрасли / Л. Н. Чернышов // Журнал руководителя и главного бухгалтера «ЖКХ». – 2001. – № 2. – С. 40.
7. Ніколаєв В. П. Зміцнення фінансового стану комунальної галузі / В. П. Ніколаєв // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С. 75.
8. Озорников А. И. Программа энергосбережения в жилом фонде Москвы / А. И. Озорников // Материалы V Московской конференции по вопросам ЖКХ. – 2003. – С. 23.
9. Горчакова І. А. Інвестування інноваційного розвитку підприємств житлово-комунального господарства / І. А. Горчакова, О. С. Чепурко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 8. – С. 26–28.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2014.